

Vertrouw d'r maar op!

Onze oudste dochter is kort geleden vier jaar geworden. En voor haar verjaardag kreeg ze een fiets. Een echte. Eentje met trappers. Ze heeft al een snelle loopfiets en daar gaat ze behendig mee om. Ze vroeg al een tijdje om een echte fiets. Toen ze op de ochtend van haar vierde verjaardag haar splinternieuwe, glanzende fiets zag staan, was ze de koning te rijk. Ze wilde er meteen op, dus haar vader en ik liepen met haar mee naar de straat voor ons huis. Mijn partner stond al klaar om ons oudste kind te leren fietsen en wilde al vasthoudend aan het zadel met haar meerennen. Maar nog voor hij haar een zetje had kunnen geven, fietste ze zelf weg. Een beetje slingerend de eerste meters, maar al gauw in een rechte streep naar voren. En wij bleven achter en keken haar vol verbazing na. Ze fietst! En onmiddellijk gebeurde er iets in mijn buik. Spanning ... als ze maar niet valt. Trots ... moet je kijken wat mijn kind kan! Weemoed ... is het al zover?

Als je kind kan fietsen, betekent dat in het klein dat je trots en bang tegelijk bent. Trots omdat het een stap gezet heeft, bang omdat het onherroepelijk een paar keer flink valt. Maar in het groot gebeurt er veel meer. Als een kind kan fietsen, kun jij het ineens al wandelend niet meer bijhouden. Het gaat letterlijk sneller dan jij. En misschien niet alleen letterlijk. Plotseling begint het grote loslaten. Je kunt je kind nog een helm opzetten en een vlag achter op zijn fiets zetten om het te beschermen, maar in principe zit er maar één ding op: vertrouwen. Vertrouwen dat je kind het kan, dat het goed komt. En dat, zelfs na een keer hard vallen, het nog steeds goed komt.

Vertrouw d'r maar op – soms makkelijker gezegd dan gedaan ...

Mijn zus Marloes was veertien jaar toen ze op een zomerochtend op haar fiets stapte. Ze ging samen met een vriendin zwemmen. Op een gevaarlijk punt van haar route ging het helemaal mis. Ze werd geschept door een auto en raakte zwaargewond. Een dag later is ze gestorven. De wereld was nooit meer hetzelfde. Ik was twaalf jaar en startte drie weken later in de brugklas, vijf kilometer bij ons huis vandaan. Er liepen twee routes naartoe: eentje mét en eentje zónder het oversteken van een drukke weg. Mijn vriendinnen namen de route mét oversteken. Ik mocht van mijn ouders enkel de route zónder oversteken. En dat snapte ik wel. Gelukkig was één vriendinnetje solidair. Met haar fietste ik elke dag bij mijn gebroken ouders weg.

Hoe is het mijn ouders gelukt om mij op een fiets in het verkeer los te laten? Na zo'n ervaring? Ons hele gezin was ontwricht. Mijn oudere broer en zus, mijn ouders en ik, wie waren wij nog nu Marloes er niet meer was? Het zal niet moeilijk zijn je voor te stellen wat een dramatische tijd er volgde. In eerste instantie werd ik overal per auto naartoe vervoerd, maar dat hield natuurlijk nauwelijks stand. Een kind van twaalf heeft meer ruimte nodig. Dus mocht ik op de fiets naar school, maar dan wel via 'de veilige route'. Ik heb nooit de andere genomen. Hoe kun je vertrouwen dat het goed komt, als je andere kind verongelukt is? Misschien is het ant-

woord simpeler dan we denken. Misschien kun je vertrouwen, omdat het omgekeerde alleen maar meer verdriet en zorgen geeft. Wantrouwen, controle, beheersen maken al helemaal niet gelukkig. Vertrouwen is het enige dat overblijft, nadat we durven te erkennen dat het leven geen garanties geeft. Aan niemand.

Volhouden in vertrouwen

Een zeer inspirerend voorbeeld als het gaat om vertrouwen is wat mij betreft de Greyston Bakery, een groot bedrijf in New York. Een koekjesfabriek die de koekjes bakt voor Ben & Jerry's Ice Cream. Bij Greyston wordt consequent volgehouden in 'vertrouwen', het is hun filosofie.

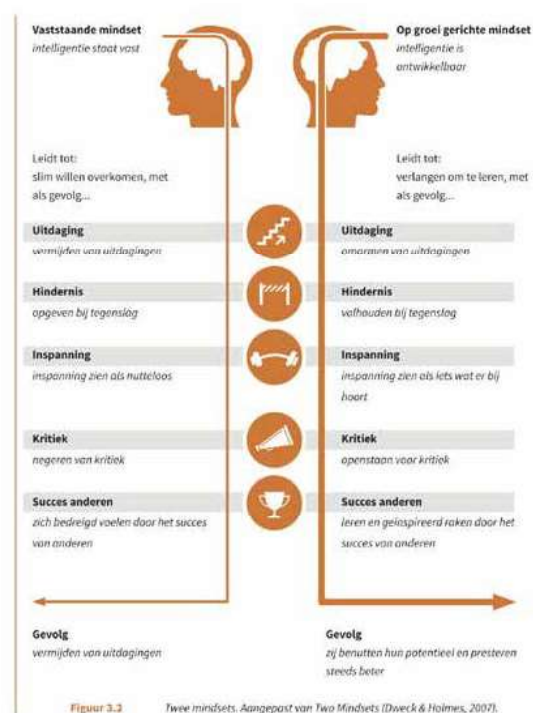
Crime, recidivism, poverty, food insecurity and homelessness are critical issues that affect our collective wellbeing and prosperity. These issues are the result of systems evolved over decades that discriminate against people. We need a systemic solution. When people have the opportunity to participate fully in our economy and contribute to our collective values, we all benefit. Along with visionary leaders around the world, we can build a new system of social and economic relationships that put people at the center of all we do. Our Open Hiring Model holds the potential to change the world – one company, one job, one person at a time. (www.greyston.org)

Men gelooft dat wanneer mensen de kans krijgen om ten volle deel te nemen aan de samenleving en opgenomen worden in de drie kernwaarden van Greyston, iedereen daar beter van wordt. Die drie kernwaarden zijn **embracing uncertainty, loving action en non-judgement**. Dat betekent dat we per definitie niets zeker weten, het leven biedt geen garanties. En juist het niet-zeker-durven-weten geeft houvast. Het geeft berusting. Want tegelijkertijd leer je vertrouwen op de eindeloze mogelijkheden en kansen die er altijd zijn en op de kracht van innovatie (www.greyston.org). Het betekent ook dat je de ander accepteert in hoe en waar hij is, en daar gevolg aan geeft door consequent aangeboden beschikbaarheid en onafgebroken inzet op de

ontwikkeling van een groei-mindset (Carol Dweck, mindsettheorie, 2007, zie afbeelding). En het vraagt om vrij van oordelen te komen. Om de ander in al zijn kwaliteiten en mogelijkheden, en in zijn reeds aanwezige biografie te erkennen en te zien wat in potentie klaarligt (Scharmer, Theorie U, 2007).

In de praktijk betekent dat bij Greyston dat iedereen die een baan wil, een baan kan krijgen. Ze hanteren een open-aannamebeleid. Er worden geen vragen gesteld, er worden geen cv's of referenties opgevraagd, iedereen mag komen werken. Je hoeft alleen je naam en telefoonnummer achter te laten en je wordt gebeld zodra er een plek beschikbaar is.

Figuur 3.2 Twee mindsets. Aangepast van Two Mindsets (Dweck & Holmes, 2007).

Bron: 'Van Eiland naar WJland, collegiaal leren in de praktijk' Heijmans, J & Creemers, M., 2013, Uitgeverij OMJS. De figuur is te downloaden op www.onderwijsmaakjesamen.nl

... VOOR DE LUIZEN VAN JE VRIENDJE ~

Dat duurt nooit lang. En onmiddellijk gaan de drie kernwaarden meedoen. Het is niet zeker of iedereen direct zijn oude gedrag en oude patronen achter zich kan laten, dus het vraagt diep vertrouwen in de wil van de ander om mee te doen, wetende dat de ander dat vertrouwen wellicht meerdere keren op de proef zal stellen. Werknemers kunnen gebruiken van de kinderopvang, de grote moestuinen en het cursusaanbod, en ze kunnen rekenen op de beschikbaarheid van alle mensen die bij Greyston horen. En boven alles vallen oordelen weg, ervaren mensen dat ze ten diepste genoeg zijn, dat ze goed zijn zoals ze zijn. Je hoeft niet anders, niet beter, niet slimmer, niet netter, niet dunner te zijn.

Vertrouwen is makkelijk tot het moeilijk wordt

Ik bezoek voor mijn werk veel verschillende scholen en vaak lees ik ter voorbereiding even een stukje op hun website. Op vrijwel iedere website staat in grote lijnen hetzelfde. **De school biedt een veilige plek voor ieder kind, kinderen mogen zichzelf zijn, mogen hun talenten ontwikkelen en worden vertrouwd in hun grote potentieel.** En natuurlijk is dat fijn om te lezen, maar woorden blijven woorden. Dan weet ik nog steeds niet wat er gebeurt in

de klassen. Want vertrouwen is wat mij betreft veel meer handelen dan zeggen. Vertrouwen zit hem in daden, in iets doen of juist iets laten. Maar hoe 'doe' je dat dan, vertrouwen? Hoe neem je dat waar?

Voor mij is Greyston daarom een grote inspiratie, omdat het een plek is waar mooie woorden ook letterlijk zichtbaar worden in handelen. Doen wat je zegt, congruent zijn en volhouden, maken dat woorden gaan dienen als moreel kompas. In alles zie je terug wat de diepe overtuiging is: **inclusie**. Tegelijkertijd realiseer ik me meteen dat het ongelooflijk veel discipline vraagt om dat vol te houden. Want het is makkelijk tot het moeilijk wordt. Wat doe je wanneer je vertrouwen zodanig op de proef wordt gesteld dat het voor anderen onveilig wordt? Wanneer je vertrouwen zodanig op de proef wordt gesteld dat je je afvraagt of je er nog verantwoording over af kunt leggen? Op veel scholen zie ik in grote mate voorwaardelijk vertrouwen. Vertrouwen tot een bepaald punt, vrijwel nooit in overeengekomen wederkerigheid. En ik begrijp het ook, het heeft namelijk heel vaak te maken met de verantwoordelijkheid die erbij komt kijken.

Een leerkracht laat mij haar kleutergroep zien en vertelt dat alle kinderen met doelenkaarten werken. De meeste hoeken zien er uitnodigend uit, maar de kinderen zijn vrij, dus ik kan niet zien hoe ze erin werken. Ik vraag haar waarom ze met doelenkaarten werkt. 'Zodat kinderen alle doelen halen en ik kan zien wat ze al behaald hebben.' Ik merk dat ze mijn vraag een beetje vreemd vindt. 'Heb je vertrouwen in je leerlingen?' 'Ja, natuurlijk,' antwoordt ze. 'En heb je vertrouwen in je hoeken?' Ze kijkt even vertwijfeld om zich heen en bevestigt vervolgens dat ze ook vertrouwen heeft in haar hoeken. 'En waarom werk je dan met doelenkaarten?' We blijven even stil. 'Om het zeker te weten.'

De leerkracht hierboven was niet de eerste de beste juf. Ze is iemand die echt werk gemaakt heeft van haar omgeving, die de leerlijnen van jonge kinderen kent en zicht heeft op haar groep. Hoe komt het dan toch dat we kinderen de klas doorsturen met een doelenkaart, in plaats van erop te vertrouwen dat de hoeken hun werk doen en dat

de kinderen zelf weten waar hun leerhonger om vraagt? We hebben het over kinderen van vier en vijf jaar uit zeer diverse gezinnen en omstandigheden. Kansarmoede is ook in deze klas een thema en vraagt om een zorgvuldige aanpak. De zekerheid wordt gezocht in het product: het afvinken van de doelenkaart. Want, zou de gedachte kunnen zijn, als alle doelen afgevinkt zijn, is alles geleerd. En dat is uiteraard maar de vraag. Want hoe vertelt de doelenkaart mij dat er ook werkelijk iets geleerd is? Dat kan ik niet zien aan een kruisje. **Daarvoor heb ik het proces nodig, daar waar welbevinden en betrokkenheid zichtbaar worden wanneer er sprake is van deep-level-learning.**

Recht op risico

Niet het product, maar het proces vertelt ons iets over de kwaliteit van de ontwikkeling. Maar dan moet er voor het proces wel ruimte zijn. Hoe vaak krijgen kinderen nog de gelegenheid om zichzelf te

Vier elementen van risicocompetentie:

- **perceptiecompetentie:** de vaardigheid om potentieel gevaar te herkennen, bijvoorbeeld een rotte tak in een boom of een gladde rots.
- **evaluatiecompetentie:** de vaardigheid om de mate van een bepaald risico in te schatten, bijvoorbeeld of de stroming in de rivier niet te sterk is om erin te zwemmen zonder meegesleurd te worden.
- **besluitvormingscompetentie:** de vaardigheid om een besluit te nemen op basis van veiligheidsoverwegingen in plaats van op basis van groepsdruk.
- **handelingscompetentie:** de vaardigheid om zo te handelen dat je succesvol een riskante situatie de baas blijft, zoals een steile helling af fietsen waar zowel fysieke vaardigheden als mentale kracht vereist zijn om die uitdaging tot een goed eind te brengen.

Bron: Jaarboek 2015 Janusz Korczak Stichting, 'Het recht van het kind op leven en dood'

ontwikkelen in een situatie die niet helemaal dichtgetimmerd is? Of spelen zij alleen nog in situaties waar alle risico's in kaart gebracht zijn en zoveel mogelijk vermeden worden? Kinderen hebben recht op risico, was de overtuiging van de pedagoog Janusz Korczak. In zijn intensieve werk met weeskinderen tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft Korczak de drie rechten van het kind beschreven, waaronder **het recht van ieder kind op risico**. Want, zo stelde hij, 'uit angst voor de dood, ontnemen we kinderen het leven zelf.' Kinderen hebben het recht om hun eigen schrammen en blauwe plekken op te lopen, mentaal en fysiek. Door te vallen, leer je ook opstaan. We verwachten van onze kinderen grote opbrengsten, maar gunnen hen amper oefenruimte. Wanneer kinderen een hele dag door een strak programma worden geleid, hoe kunnen we dan van hen verwachten dat ze zonder problemen om kunnen gaan met vrije ruimte waar geen toezicht is? Wanneer we de hele dag bepalen waar, wanneer en met wie kinderen mogen spelen, hoe kunnen we dan verwachten dat ze op andere momenten gemakkelijk schakelen en flexibel zijn?

Natuurlijk bestaat er een onderscheid in acceptabele en onacceptabele risico's. Je leert een kind niet fietsen op een drukke weg en je laat een leerling geen jaar lang aanrommelen op school. Maar wat is dan wel acceptabel? En wie bepaalt dat? Daarover kunnen meningen uiteenlopen, maar in eerste instantie is het een vraag aan jezelf: wat vind ik een acceptabel risico vanuit de veronderstelling dat kinderen recht hebben op hun eigen leven en alles wat daarbij hoort? Hoe kan ik beschikbaar en betrouw-

... VOOR DE TOETERTEST ~

baar zijn, zonder dat ik alles overneem van kinderen? Wat is er nodig om te vertrouwen dat kinderen van vijf jaar in een rijke leeromgeving doen wat goed voor ze is?

Dat vraagt om zicht op wie je zelf bent en om zicht op de risicocompetenties van de ander. Vertrouwen gaat niet over blind overal instappen of over een naïeve houding. **Vertrouwen is juist iets waar je met je volle hoofd en hart bij moet zijn, iets wat zich op een bewust niveau afspeelt.** Zoals het bij de Greyston Bakery het fundament van hun onderneming vormt. Omdat je het alternatief niet meer acceptabel vindt. Dat is waarom het lukt om je kind te leren fietsen, omdat het alternatief (een leven lang zijwieltjes) niet acceptabel is. Dat is waarom mijn ouders mij weer op mijn fiets het verkeer in hebben laten gaan, omdat het alternatief (een puber zonder ruimte) niet acceptabel was. Dat is waarom we kinderen in ons onderwijs de ruimte moeten geven, omdat het alternatief (controle en afvinklijstjes) niet langer acceptabel is.

Van vertrouwen naar zelfvertrouwen

Groeien vraagt om ruimte waarin iemand zijn eigen keuzes mag maken en om beschikbaarheid van betrouwbare volwassenen die het kind vertrouwen. Het bieden van vertrouwen maakt dat zelfvertrouwen kan groeien. En als zelfvertrouwen groeit, ontwikkelen mensen een ander, competentere zelfbeeld. Dat zelfbeeld heeft effect op de beelden van de ander. Dat is het proces van emancipatie: 'Waar het beeld dat de één over de ander heeft, verandert,' zegt Ferre Laevers. En dat zou het ultieme doel van onderwijs wel eens kunnen zijn: je vrij maken van beklemmende beelden van de ander, die volledige ontwikkeling van het potentieel in de weg kunnen staan.

Dus als we het potentieel van ieder mens tot wasdom willen laten komen, dan mag het sowieso aan één ding niet ontbreken: **vertrouw d'r maar op!**

Ellen Emonds – Procesbegeleider Centrum Ervaringsgericht Onderwijs
– Nederland
www.tweemonds.nl